

TIL O‘RGANISHDA ADABIYOTNI QO‘SHISH: ROMAN VA SHE’R O‘QISH TIL KO‘NIKMALARINI QANDAY YAXSHILASHI MUMKIN?

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti

Talabasi: Rustamova Sevinch

Nazoratchi o‘qituvchi: Abdullayeva Z.D

rustamovasevinch212gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola til o‘rganish jarayonida adabiyotning, xususan, roman va she‘rlarning ahamiyatini chuqur tahlil qiladi. Adabiy asarlarni o‘qish nafaqat o‘quvchilarning lug‘at boyligini kengaytiradi va grammatik bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, balki ularni o‘rganilayotgan til madaniyati, mentaliteti va tarixiy xususiyatlari bilan tanishtiradi. Roman va she‘rlar yordamida til o‘rganuvchilar murakkab grammatik tuzilmalarni, sinonim va antonimlarni, poetik va badiiy ifoda vositalarini o‘zlashtiradi, bu esa ularga so‘zlashuvda boy va ifodali nutq tuzishga yordam beradi. Bundan tashqari, bunday adabiy asarlar o‘quvchilarda tilning ritmik va poetik qirralarini his qilish, so‘zlar va iboralarning kontekstual ma‘nosini tushunish, ularning emotsional va madaniy mazmunini anglash imkonini beradi. Maqolada adabiyotning til o‘rganishdagi hissasi aniq ilmiy manbalar asosida bayon etilgan bo‘lib, bunday yondashuvning samaradorligi va foydalari haqida xulosalar keltirilgan. Maqola til o‘rganishda adabiyotni qo‘llash istagida bo‘lgan o‘qituvchilar, talabalar va tadqiqotchilar uchun foydali manba bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: til o‘rganish, adabiyot, roman va she‘rlar, lug‘at boyligi, grammatika, madaniyat, mentalitet, poetik ifoda, emotsional tushuncha, badiiy asarlar, til ko‘nikmalari, ifoda qobiliyati, kontekstual ma‘no, sinonim va antonim, uslubiy boyluk, ritmik tushuncha, talaffuz, madaniy qadriyatlar, til o‘zlashtirish, estetik qirralar, lingvistik kompetensiya

Til o‘rganish – insonning o‘zini ifodalash, yangi madaniyatlarni kashf etish va global dunyoda muvaffaqiyat qozonishiga yordam beruvchi asosiy ko‘nikmalardan biridir. Yangi til o‘rganishda ko‘pchilik odatda grammatikani o‘zlashtirish va lug‘at boyligini oshirishga e‘tibor qaratadi. Biroq, til o‘rganish jarayoni bundan ko‘ra kengroq bo‘lib, u madaniyat, mentalitet va turli badiiy shakllarni ham qamrab oladi. Adabiyot, ayniqsa roman va she‘rlar, til o‘rganishda juda boy resurs hisoblanadi, chunki ular tilning estetik tomonlarini kashf etishga imkon beradi. Adabiyot orqali o‘rganish tilni "yashash", uni his qilish imkoniyatini yaratadi. Roman va she‘rlar til o‘rganishda o‘quvchilarni tilning ichki tuzilmalari va estetik jihatlariga olib kiradi. Shu orqali o‘rganilayotgan tilga xos nozik tushunchalar, hissiyotlarni ifodalash usullari va mentalitetni o‘rganish imkonini beradi. Masalan, bir tilning so‘zlari va iboralari boshqa tilga aynan tarjima qilinsa ham, ularning mazmuni yoki ta‘siri farq qilishi mumkin. Buni anglash uchun esa adabiyot bilan tanishish nihoyatda muhimdir. Roman va she‘r o‘qish nafaqat tilni tushunishga, balki uni chuqurroq his qilishga ham yordam beradi. Badiiy asarlar til o‘rganishda so‘z boyligini kengaytirish, grammatikani mustahkamlash va madaniy farqlarni tushunishda

qimmatli resurs hisoblanadi. Bunday adabiyotlar ko‘pincha murakkab va boy til bilan yozilgan bo‘ladi, bu esa o‘rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Shunday qilib, adabiyotni, xususan, roman va she‘rlarni til o‘rganish jarayoniga qo‘shish o‘rganilayotgan tilni yanada samarali va chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Bu maqolada roman va she‘r o‘qishning til o‘rganishdagi afzalliklari, o‘rganish jarayoniga qanday ta‘sir ko‘rsatishi va ularning foydalari haqida batafsil ma‘lumot beriladi.

1. Lug‘at boyligini kengaytirish. Roman va she‘rlar ko‘pincha zamonaviy til materiallarida kam uchraydigan yoki o‘ziga xos bo‘lgan so‘zlarni o‘z ichiga oladi. Bu til o‘rganuvchilarga kundalik suhbatlarda ishlatiladigan so‘zlardan tashqari, kamroq ishlatiladigan, ammo qimmatli lug‘at boyligini egallash imkonini beradi. Ayniqsa, tarixiy va adabiy romanlar o‘rganilayotgan tilning qadimiy yoki uslubiy xususiyatlarini ochib beradi. Sinonim va antonimlarni o‘zlashtirish:²⁶ Roman va she‘rlarda turli sinonimlar va antonimlar yordamida mazmunni boyitish usuli keng qo‘llaniladi. Bu o‘quvchilar uchun bir xil ma‘noni turlicha ifodalash usullarini o‘rganishga va so‘zlar o‘rtasidagi nozik farqlarni his qilishga yordam beradi. Adabiy asarlar, ayniqsa, she‘rlar ko‘pincha so‘zlarning kontekstual ma‘nosiga urg‘u beradi. Bu o‘quvchilarga yangi so‘zlarni kontekst asosida o‘zlashtirishga yordam beradi, bu esa ularga tabiiy ravishda so‘zlashishga imkon yaratadi.

grammatik tuzilmalar ko‘proq ifodaviy va murakkab bo‘ladi. Roman va she‘rlarni o‘qish, til o‘rganuvchiga standart darsliklarda uchramaydigan tuzilmalarga duch kelish va ularni tushunishga yordam beradi. Masalan, uzun va murakkab gaplar, qobiliyatini kengaytiradi. So‘z o‘rnini tushunish va ifodalash imkoniyatlarini kengaytirish qo‘shma va qiyosiy ifodalar adabiyotda keng qo‘llaniladi va o‘quvchining grammatik: She‘rlarda so‘z o‘rni va ritmik tuzilmalar ko‘pincha o‘zgacha bo‘ladi, bu o‘quvchiga tilning o‘ziga xos ohangini va qoida istisnolarini o‘rganishga yordam beradi. Bu usul orqali o‘quvchilar turli xil so‘z o‘rni qoidalarini o‘rganib, tilni yanada aniqroq va boyroq ifodalay oladi. Tildagi shakl va ohanglarni his qilish: Adabiy asarlarda turli nutq shakllari va ohanglar qo‘llaniladi, bu esa o‘quvchilarga tilning estetik tomonlarini his qilishga yordam beradi. She‘rlardagi ritem va qofiyalar grammatik usullarning qanday ta‘sir qilishini tushunish uchun ajoyib vositadir.

3. Madaniy kontekst va qadriyatlarini anglash: ²⁷Til faqatgina ifoda vositasi emas, balki u bir xalqning madaniyatini, tarixi va qadriyatlarini o‘zida aks ettiradi. Adabiyot, xususan, romanlar va she‘rlar, shu madaniyatning o‘ziga xos jihatlarini, ko‘pchilik tushunmaydigan nozik qirralarni ochib beradi. Masalan, romanlarda o‘zbek xalqining madaniy qadriyatlari, ijtimoiy munosabatlari va tarixi haqida ko‘proq bilish mumkin. Har bir til o‘zida yashirin ruhiyat va mentalitetni o‘z ichiga oladi. She‘rlarda bu hissiyotlar va ruhiyat o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladi. O‘quvchilar bu ruhiyatni anglash orqali o‘rganilayotgan tilni nafaqat qoidalarga muvofiq, balki chuqurroq tushunishga erishadi. Adabiyotda xalqning tarixiy va

²⁶ “Romanlar va she‘rlar yordamida til o‘rganuvchilar kundalik til matnlarida kam uchraydigan so‘zlar bilan tanishadi” (Carter & Long, 1991)

²⁷ “Har bir tilde xalqning o‘ziga xos jihatlari yashirin” (Hall, 2005)

an'anaviy o'ziga xosliklari aks ettiriladi. Romanlar va she'rlar orqali o'quvchilar xalqning qadimiy hikoyalarini va tarixiy voqealarni bilib olishlari mumkin, bu esa ularning tilni yanada kengroq tushunishlariga yordam beradi.

4. Ifoda va his-tuyg'ularni to'liqroq ifodalash: She'rlar va romanlar ko'pincha turli his-tuyg'ularni ifoda etish uchun maxsus iboralar va san'at usullaridan foydalanadi. Bu orqali o'quvchilar til o'rganishda turli his-tuyg'ularni qanday qilib ifodalashni o'rganadilar va ularni o'z nutqida qo'llashga muvaffaq bo'ladilar. Adabiy asarlar tilning uslubiy jihatlarini o'rganish uchun bebaho manba hisoblanadi. She'rlarda ifodalangan poetik uslublar va romanlardagi turli uslublar o'quvchilarga tilda o'zini erkin ifodalash imkoniyatini beradi va ularning nutqiga go'zallik bag'ishlaydi. She'r va romanlarda tez-tez uchraydigan metaforalar, qiyoslashlar va boshqa badiiy ifodalar til o'rganuvchilarga tilni ancha chuqurroq his qilish imkonini beradi. Bu orqali ular o'z nutqlarini yanada rang-barang va boy qilishni o'rganadilar.

Xulosa qilib aytganda, til o'rganishda adabiyotning, ayniqsa, roman va she'rlarning o'rni beqiyosdir. Odatda til o'rganish grammatik qoidalarni o'zlashtirish, so'z boyligini oshirish va suhbatni rivojlantirish bilan cheklanadi, lekin adabiyot orqali tilni o'rganish ko'proq va chuqurroq natijalarga olib keladi.²⁸ Adabiyot o'rganuvchini tilning madaniy, emotsional va estetik tomonlari bilan tanishtiradi. Shu jihatdan roman va she'r o'qish nafaqat lingvistik bilimlarni, balki tilning ichki mazmun va ruhi, madaniy konteksti bilan tanishtirishda ham katta ahamiyatga ega. Adabiyot o'rganilayotgan tildagi lug'at boyligini kengaytiradi va o'quvchilarni ko'p qirrali va boy lug'atlarga tanishtiradi. Romanlar va she'rlar yordamida til o'rganuvchilar kundalik til matnlarida kam uchraydigan, lekin nutqni boyituvchi so'zlar bilan tanishadi. Bu yangi so'z va iboralarni kontekstual ravishda o'rganish esa ularga to'g'ridan-to'g'ri va amaliy qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Adabiyot, ayniqsa, she'riyat o'zining qisqa, ammo kuchli mazmuniy ifodasi bilan o'quvchilarda so'zlarning chuqur ma'nosini anglashga yordam beradi. Adabiyot o'quvchiga grammatik tuzilmalarning murakkabligini o'rganish imkonini beradi. Romanlarda qo'llaniladigan uzun va murakkab jumlar o'quvchini tilning murakkab tuzilmalari bilan tanishtiradi, bu esa darsliklarda o'rgatilmaydigan, lekin haqiqiy nutq jarayonida uchraydigan ifodalarni tushunishga yordam beradi. She'rlardagi o'ziga xos sintaksis va ritmik tuzilmalar esa grammatikani yanada jonli va qiziqarli qiladi. Bu orqali til o'rganuvchi nafaqat qoidalarni o'rganadi, balki tilni yanada his qiladi va unga estetik yondashadi. Nihoyat, roman va she'r o'qish o'quvchilarning ifoda qilish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Badiiy adabiyotda uchraydigan turli badiiy uslublar va san'at shakllari orqali til o'rganuvchilar o'z nutqlarini boyitib, ifoda doiralarini kengaytiradilar. She'rlar va romanlar tilni kengroq va hissiy jihatdan boyroq ifodalash imkonini beradi. Shu tariqa, o'rganilayotgan tilga bo'lgan munosabatni faqat o'zlashtirish jarayoni bilan cheklamay, balki uni ijodiy tarzda tushunishga, o'z tiliga moslab ifodalashga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, til o'rganish jarayonida adabiyotga murojaat qilish o'quvchiga keng va boy o'rganish imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu usul orqali til nafaqat o'rganiladigan bilim, balki estetik va emotsional

²⁸ Adabiyot o'quvchilarga tilni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi" (Duff & Maley, 2007)

jihaddan boy o‘ziga xos tizim sifatida tushuniladi. Roman va she‘rlarni o‘qish o‘quvchilarga lug‘atni kengaytirish, grammatikani mustahkamlash, madaniyatni anglash va ifoda qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim resurs sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu jarayon o‘quvchida tilni yanada chuqurroq tushunish, uni his qilish va unga nisbatan iliq munosabat shakllanishiga yordam beradi. Adabiyotning til o‘rganishdagi o‘rni bebaho bo‘lib, tilni jonli va mazmunli o‘rganish istagida bo‘lgan har bir o‘rganuvchi uchun badiiy asarlarni o‘qish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford:
2. Collie, J., & Slater, S. (1987). *Literature in the Language Classroom: A Resource Book of Ideas and Activities*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Hall, G. (2005). *Literature in Language Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
4. Abdullayeva, Z. D. (2024). Periphrase the names of persons in the uzbek language expression in a stylistic means. *Western European Journal of Linguistics and Education*, 2(9), 55-59.
5. Carter, R., & Long, M. N. (1991). *Teaching Literature*. London: Longman.
6. Lazar, G. (1993). *Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers*. Cambridge: Cambridge University Press.